

Szeged sok évszázados történetében meghatározó dátum 1944. október 11. Nem csupán történelmi határvonal, de létünket, életünket meghatározó sorsforduló. Olyan állomás, mely sok-sok történelmi vihar után, s a minden eddiginél pusztítóbb második világháború szörnyűségeit követően, 39 évvel ezelőtt új fejezetet nyitott e város történetében, az ország első nagyvárosára virradt a béke első napja.

Fényes lap, nagyszerű dátum. Joggal lehetünk büszkéek 1944. október 11-re, mert Szeged felszabadulásában és az azt követő időszak történetében jelentős eseményekkel írta be nevét. Itt tartotta első legális hazai ülését a kommunista párt, itt alakult meg a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front, itt indult meg a politikai könyvkiadás, itt kezdett el dolgozni, termelni, reménykedni és bízni az ország népének egy része. S ez a munka, ez a mindennapi küzdelem azóta is tart. Szeged az elmúlt 39 esztendőben megkésztette lakosságát, fölnevelt és útjára bocsátott néhány generációt. Az ünnepen emlékezünk, és fölmérjük mai helyzetünket, holnap feladatainkat. Ezt tesszük Magazinunk e két oldalán is.

Vallomások Szegedről

CSIKÓS-NAGY BÉLA
államtitkár
Budapest

... Életemből 16 évet töltöttem szülővárosomban. Ebből négy év az elemi iskolában, további négy év a tőzsomszédságában levő egyetem jogi karán telt el. Apám azt szerette volna, ha ügyvédi irodáját viszem tovább. Ezért néhányszor magával vitt, amikor parasztszaladókhoz örökösödési ügyekben szállt ki. Ügyvéd ugyan nem lettem, de sok élmény halmozódott fel bennem. A Szeged környéki tanyavilágot ma is nagyon közelinek érzem magamhoz.

Az egyetem után a fővárosba kerültem. Azóta Szegedre csak látogatásra járok néhány órára, esetleg napokra. Így figyelemmel kísérhetem a város fejlődését.

Örülök, hogy Szeged felszabadulás utáni felvirágzásához néhány téglaal én is hozzájárulhattam. Nehaj Dénes Leó 1951-ben győzött meg arról, hogy pusztán határmenti fekvése miatt Szegedről nem lehet teljesen megelégedni. Akkor az Országos Terhivatalban dolgoztam, és utolsó aktusként közreműködhettem abban, hogy az 1952. évi terv Szeged számára új lakóházépítés beindítását biztosította. Egy évvel később, mint a helyi ipari miniszter első helyettese a tápi gyékényház létesítésénél bábszínház építésénél meg a szövetkezeti elnök, Nagy János vendégszeretetét is élvezhettem, sőt a gyékényváros szíves meghívására közös ebédet is részt vehettem. Lebencslevest azóta sem ettem.

Az elmúlt években leginkább, mint a Magyar Közgazdasági Társaság elnöke nyílt alkalmam szegedi látogatásokra, különböző rendezvényeken előadások tartására. Talán mondanom sem kell, mennyire szívesen teszek a meghívásoknak eleget. Amikor nemrég a megyei tanács által létesített oktatási központban vendégszolgálok, látom Újszeged csodálatos fejlődését. De azért szép volt a régi Újszeged is. Ezt velem együtt jól tudják azok az egyetemisták, akik a harmincas években az újszegedi parkban készültek a szigorlatokra. A köölajfejtáris pénz hozott Szegednek, de az ízlés már akkor is meg volt, és ez a kettő ma az ország egyik legszebb pontjává emelte a várost...

FENYŐ FERENC
hegedűművész
Budapest

A bezárt színház előtt sétálva eszembe jut, amikor a felszabadulás után először nyitotta meg a színház a kapuit, és a nyitohangversenyen magam is játszottam a lelkes közönségnek. Eszembe jutnak a korzó zöldjében megrendezett muzsikáló nyári esték, ahol néhány alkalommal szívesen közreműködtem. De

eszembe jut, sajnos, ami ezt megelőzte 1944. március 19-e, a német fasiszta megszállás.

És itt most nem azokról szeretnék megemlékezni, akik elnyerték büntetésüket, és gyermekeik, unokáik már mit sem tudva azokról az időről tisztességes állampolgárokként élék életüket. Nem is azokról a jelenkori történelem által már feltárt, ismert emberekről, akik felemelték szavukat a deportálásokkal szemben, hanem egy „kis emberről”, Tóth pályamesterről.

Szegeden volt egy munkaszolgálatos század, mely a vasútépítésnél dolgozott, s amelyhez én is tartoztam. Nos, Tóth pályamester — többek között — nem kevesebbre volt képes, mint arra, hogy kézhajtányán néhány munkaszolgálatossal odagördüljön a csendőrségi és SS-ek által őrzött, deportálásba indított emberek marhavagonjához, hogy a 80-90 emberrel zsúfolt vagonba vizet, gyümölcsöt adhassunk be. Aki ismeri az akkori idők „igazságszolgáltatását”, az tudhatja, mi járhatott ezért a magatartásért. Tóth pályamester okos ember volt — gondolom ő is tudta. Mégis miért tette? Hiszen alig ismert bennünket, és még csak köszönetet sem várt érte. Bizonyára humánumból.

Azért én itt most mégis hádd köszönjem meg neki.

LEVENDEL LÁSZLÓ
osztályvezető főorvos
Budapest

...Gyalog érkeztem Szegedre 1944 novemberében. Sorköteles korbán, 1941. október 13-án vonultam be munkaszolgálatra Kassára. Pontosan három évre rá, 1944. október 13-án szöktem meg Baján.

Ott ért a felszabadulás. Másnap már dolgoztam a kórházban. Novemberben jött a hír, hogy Szegeden megindult az egyetem. Nekem a tanulásban nagy kihagyásom, pótolnivalóm volt. Hiába marasztaltak, elindultam. A bonctanon, ahol dolgoztam, kaptam meleg ételt, és decemberben már kollokváltam a félévre előírt tárgyakból. Nem rendezkedtem be Szegeden, csak lestem a napot, mikor indulhatok Pestre, családom után. Január második felében orosz naftaszállító vonatra kapaszkodva érkeztem, a még ostromlott Budapestre. Másfél év után láttam viszont a feleségemet és akkor ismertem meg 10 hónapos Julit lányomat. Kieheztek, legyengültek voltak. Szüleimet is kibombázták, nem volt hova legyünk. Egy lepedőnk maradt, azt nyakamba kötöttem, abba tettem Julit meg a pelenkát, és elindultunk Szegedre. Egy hét múlva érkezünk meg ismét csak gyalog. Rokonunk nem volt Szegeden, de idegenek befogadtak, kenyeret, meleg szobát, fekhelyet kaptunk a gyerekekkel — és még melasz is volt a piacon! Február elején Mari, a feleségem is beiratkozott az egyetemre. Dol-

goztunk a kórházban, a konzervgyárban, a szövettanon.

Életem legboldogabb hónapjai tavaszodtak rám Szegeden. Egy szobát, már fűteni tudtunk a kizárólag naponta hazahozott tüzelővel, megszűnt az éhezés (kaptunk enni a menzáról), szeretteim közt lehettem, tanulhattam, dolgozhattam. Mind több szeretetet, figyelmet kaptam — talán a gyerek és Mari szorgalma, kedvessége miatt — a diáktársaktól, az ápoló betegektől, a szomszédoktól, a konzervgyári munkásoktól, a piaci árusoktól. De a menzán is teli kanállal, a sűrűjéből kaptunk, mert mi négyen ettük meg a két adagot. Ezek első emlékeim Szegedről. Szigorlataim jól sikerültek. Nyáron már bejártam a MADISZ-ba, Komócsin Zoltán, az akkori MADISZ-titkár felfigyelt ránk, minket küldött le, Marival Balatonlellére, az országos diákkonferenciára. Ez a hét meghatározó élmény volt számomra. Nemcsak mert először voltam életemben a Balatonon, hanem mert megismerkedtem a pesti diákvezetőkkel, a Györfly-kollégistákkal — élükön Kardos Laciival. Megismertem Veres Pétert, Karácsony Sándort, Révai Józsefet, Horváth Zoltánt, Erdei Ferencet és sok olyan politikust, író, akiknek csak a nevét tudtam, hallottam addig — vagy az újságban olvastam. Megbabonáztak lelkesedésükkel, eszükkel, az új világ ígéréteivel.

Most már a család és a tanulás mellé az ifjúsági mozgalom gondja és öröme is beköltözött hozzánk. A Mária-kongreganistákkal összefogva a Mensa medica elindítása, majd pesti mintára (de annál politikailag nyitottabban) a Medikus Kör szervezése, a MEFESZ életrehívása voltak mozzalmi munkánk főbb állomásai. A mi sajátos szegedi „mini történelmi kompromisszumunk” eredményeként a szegedi MEFESZ elnöke Dávid Kata, a Mária-kongregáció elnöke lett. Titkári minőségemben kitűnően tudtam dolgozni vele, barátságunk máig is eleven. 1946-ban már szerveztük az első szegedi kollégiumot, a Mórincot. Ebből rajzott ki az Apáthy István medikus kollégium 1947-ben; előbb az alsóvárosi MADISZ helyiségeiben, a Bem utcában, majd a Dóm téren, a volt Szent Imre kollégiumban laktunk.

1947-ben vette át a nagyszegedi pártbizottság irányítását Zöld Sándor. Ez meghatározó volt nemcsak a szegedi politikai vezetés, de az értelmiségi, az egyetemi politika terén is. Egyénisége, politikai felkészültsége, leányglátása, borotvaéles esze lenyűgözött. Biztos vagyok benne, hogy szemlélete, az ő valóban népfreton politikája közéleti vonzódásomra, irányultságomra máig is meghatározó. Ő vitt be — nehéz érvekkel legyözve ellenállásomat — a nagyszegedi pártbizottságba, és 1948-tól, szigorló évemben, a pártbizottság ifjúsági titkára lettem, majd 1950 január-

tól az egyetemi pártbizottság titkára. Eseményekkel, élményekkel zsúfolt néhány év. Családi, személyes örömök. 1947-ben született fiam, Ádám János. 1949-ben sub aurea Almae Matris doktortuláltam.

Munkasikerek, a tanulás, a társadalmi cselekvés lehetősége, a közösségi élet a mozgalomban, a kollégiumban, a népi kollégiumi varázs... Mindez számomra Szeged...

... Azért is szeretem Szegedet, mert tele vagyok jó kíváncsággal irányában. A mi szegedi fiatal éveinkre emlékezve azt kívánom, hogy legyen Szegednek nyugtalan, jóert lázadó, társadalmi cselekvést igénylő reformnemzedéke. Legyen — ebben az értelemben — fiatalnak maradó értelmisége, ahogy Zöld Sándor is elképzelte. Olyan értelmisége, amelyik értékeket ment, megőrzi, de alkot is. Es ha megalkotta, akkor legyen bátorsága felmutatni, és nemcsak másodhegedűsnek maradni. Különösen, ha olyan felhalmozott vagy megalkotott értékekről van szó, amelyek túlmaszodnak a város vagy akár az ország határain...

SOMOGYI TÓTH SÁNDOR
író, szerkesztő
Budapest

Az idő kényszerű pergetése közben sokszor rádöbben az ember, hogy szilárdnak hitt igazságai kétségessé, olykor szinte egy idegen magánigazságnak látszanak.

1943-tól 1949-ig életem Szegeden, egyeztetendő megszakítással — és a megszakítás 1944 júliusától 1945 áprilisáig tart. Látható, a kényszerű távollét épp az iszonyat ideje, amikor Magyarországot az ojtói szorostól Sopronig hadszíntérré vált. (Ojtói azért emlitem meg, mert 1944 nyarán munkatáborba rendelték, s július havában egyetemi és főiskolai társaimmal az ojtói szoros fölért, a hegységek lövészárkát ástunk; lövészárkokat, amelyekből sohasem lőttek. Közismert, hogy a „szovjet” hadsereg déli szárnya a hegykiszorít megkezdte a Kárpát-medencébe.)

A front már dörögve közeledett, amikor én — anyám, pártfogóim, rokonok és szomszédok őszinte megbotránkozására — frissen szerzett tanítói diplomát nem rendeltetés szerint használtam, hanem egy irathoz mellettektem, amelyben felvételt kértem a Szegedi Tanárképző Főiskolára. (Akkori konokszagomat ma

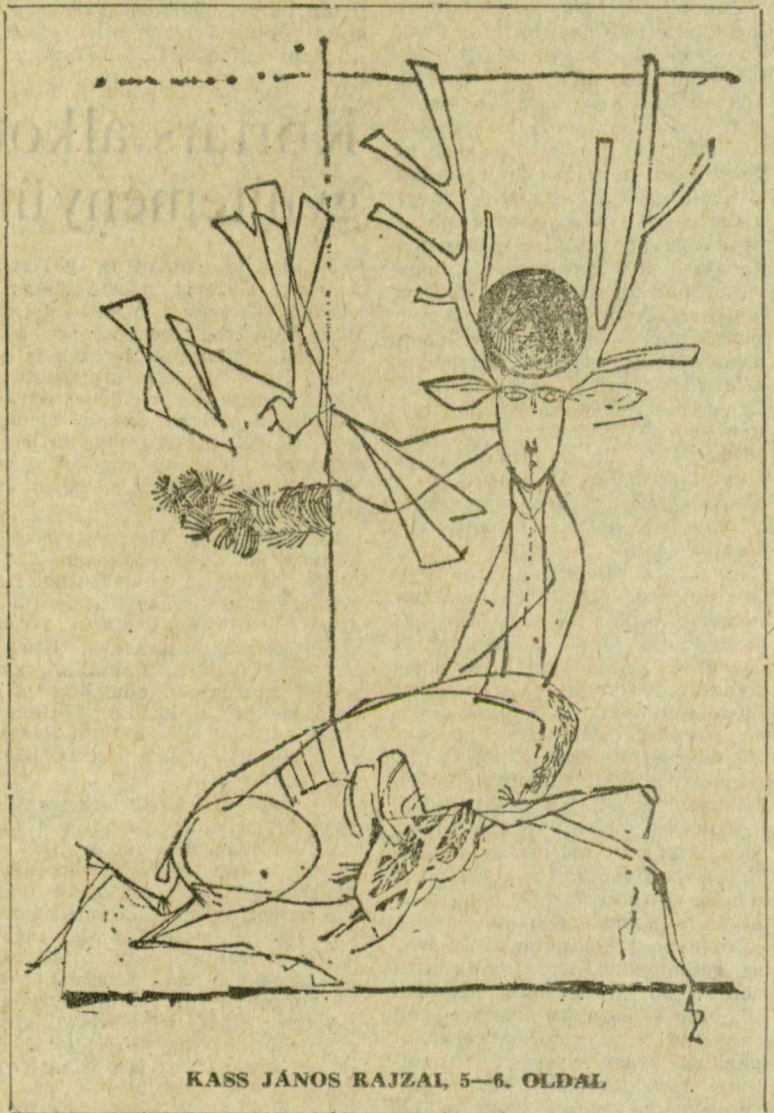
sem tudom kielégítően magyarázni. Minden és mindenki a döntésem ellen szólt: egyedül maradt, s özvegyesre jutott anyám könyörgése, a szegénység, a közeledő front, az általános fenyegetettség, tanárpártfogóim szerénységre intó szava.)

Fölvettek...

... Második érkezésem idején, 1945 áprilisának első napjaiban, bár a kivérzett, kifosztott nemzet még éppenssak éledett — Szeged régi, rendezett, szép arcával fogadott, helyén volt a dóm, sértetlen a Széchenyi tér, a klinikák sora, az egyetem, sőt a főiskola és a kollégium épülete is — ámbátor sok helyütt szovjet katonák voltak beszállalva. A háború javában folyt — én meg az alapvizsgámra készültem, egyetemi előadásokra jártam, meg a marxista tanítással ismerkedtem, népi kollégista barátaimmal új nevelési koncepcióról álmodoztunk (a „teljes ember” eszményével a középpontban) — és igen, arra emlékszem, hogy folyton éheztem, de arra nem, hogy ez szenvedést okozott volna. Csak tétova emlékeim vannak, miből éltem: segélypénzek, az olvadó papírpengőkben kiutalva, anyám csomagjai — ha megérkeztek — egy-két tanítvány, csalámfőzék az egyetemi menzán. Később is hasonlóan éltem, 1947 szeptemberig, amikor is a Népi Kollégiumok Országos Szövetsége ki-nevezett a Kálmány Lajos kollégium igazgatójának. Ez tréfásan hangzik, de nem volt tréfa. Valóban igazgatóként kezdtem, s ez önmagában inkább nyomasztó volt, mint felemelő. Úgy látszik, a küldetés tudat előbb születik az emberben, mint maga a küldetés...

... Az én szegedi emlékképeim, visszatérintve, csöppet se ambivalensek. Pedig tudván tudom, hogy a régi világ — a magyar világ is — recsege-ropogva, jajgatás, halál és kínok közt épp ez időben múlt ki — és az új is szörnyű gyötrelmek árán keletkezett...

Részletek a Somogyi-könyvtári Műhely 1983. 2-3. számának összeállításából.

KASS JÁNOS RAJZAI 5-6. OLDAL